

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาแนวคิด รูปแบบ และวิธีการของการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครใน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรณีศึกษาการจัดกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการถอดบทเรียนการจัดกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมที่จะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมอาสาสมัครในมหาวิทยาลัยที่จะพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครให้แก่ นิสิต นักศึกษาได้อย่างเหมาะสมแก่เงื่อนไขของเยาวชน และเงื่อนไขของบริบทในสังคมปัจจุบัน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ วิธีการ ของการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร ในการจัดกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร เพื่อศึกษาปัจจัยปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา จิตสำนึกอาสาสมัครและเพื่อได้องค์ความรู้อันจะเป็นรูปแบบในการดำเนินการพัฒนาจิตสำนึก อาสาสมัครต่อไป

จากการทบทวนกิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ผู้ศึกษาพบว่าสำนักได้ ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครหลากหลายกิจกรรม ขึ้นอยู่กับ กลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันและที่สำคัญสูงสุดคืองบประมาณในการจัดกิจกรรมดังกล่าว กิจกรรม พัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครนี้ มีทั้งกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในระดับ ปริญญาตรีและระดับสูงกว่าปริญญาตรี ในการศึกษาคั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกถอดบทเรียนของ กิจกรรมที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัครดำเนินการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครมาอย่าง ต่อเนื่องซึ่งมีทั้งหลักสูตรที่เป็นทางการ และหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการ

หลักสูตรที่เป็นทางการได้แก่หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิต อาสาสมัคร)ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 ผลิตบัณฑิตออกสู่สังคมแล้วมากกว่า 38 ปี ส่วน หลักสูตรที่ไม่เป็นทางการ สำนักบัณฑิตอาสาสมัครจัดอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ได้แก่หลักสูตร นักศึกษาอาสาสมัครบริการสังคม และหลักสูตรสัมพันธ์ชุมชน

การดำเนินการถอดบทเรียนเพื่อให้ได้องค์ความรู้ของหลักสูตรทั้ง 3 หลักสูตร ดังกล่าว ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยข้อมูลเอกสาร จะศึกษางานจากเอกสารต่างๆ ได้แก่ คู่มือการจัดหลักสูตร การสรุปรายงานการจัดกิจกรรม เช่นการสรุปการสัมมนา ระหว่างการ ปฏิบัติงานสนามและสัมมนาเชิงปฏิบัติการสารนิพนธ์ การสรุปสัมมนาทางวิชาการประจำปี และ การสรุปบทเรียนการเรียนรู้ของบัณฑิตอาสาสมัครในแต่ละรุ่นเป็นต้น ส่วนข้อมูลบุคคลจะ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมของหลักสูตร กลุ่มที่ เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมของแต่ละหลักสูตรประกอบด้วยผู้จัดการศึกษาและ องค์กรที่รับ ปฏิบัติงาน

ผลจากการศึกษาพบว่าแนวคิดในการจัดกิจกรรมของหลักสูตรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครนั้นคือแนวคิดการศึกษาและการบริการชุมชน (Study and Service) เพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกอาสาสมัครโดยเริ่มจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเพื่อพัฒนาตนเองต่อไป หลักสูตรที่เป็นทางการของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครคือหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) ส่วนหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการคือหลักสูตรนักศึกษาอาสาสมัครบริการสังคมและหลักสูตรสัมพันธ์ชุมชน

หลักสูตรทั้งสามนี้แม้ว่าแนวคิดการจัดกิจกรรมจะไม่แตกต่างกัน แต่กลุ่มเป้าหมายจะเป็นคนละกลุ่ม กล่าวคือหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) กลุ่มเป้าหมายจะเป็นบัณฑิต ส่วนหลักสูตรนักศึกษาอาสาสมัครบริการสังคมและหลักสูตรสัมพันธ์ชุมชนกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัย หากเปรียบเทียบเป้าหมายของหลักสูตรจะพบว่าทั้งสามหลักสูตรมีเป้าหมายเดียวกันคือพัฒนาเยาวชนคนหนุ่มสาวให้มีจิตสำนึกอาสาสมัคร ต่างกันที่ระดับความเข้มข้นในกระบวนการพัฒนาของแต่ละหลักสูตร หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้บัณฑิตเป็นผู้มีความรับผิดชอบ เสียสละและพร้อมที่จะบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณะประโยชน์ ส่วนหลักสูตรนักศึกษาอาสาสมัครบริการสังคมมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการเรียนรู้ประเด็นปัญหาสังคมจากการทำงานกับองค์กรที่ทำงานเพื่อสังคมหรือผู้ด้อยโอกาส และหลักสูตรสัมพันธ์ชุมชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษาได้รู้จักและเข้าใจชนบทไม่ได้มุ่งหวังการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างเข้มข้นเหมือนหลักสูตรอีก 2 หลักสูตร แต่ก็เป็นการสร้างคนให้มีสำนึกรักท้องถิ่นในเบื้องต้นและต่อไปจะพัฒนามาเป็นบุคคลที่มีจิตอาสาสมัครต่อไป

นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่าปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร คือ

1. ปัจจัยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการฝึกอบรม ได้แก่ กลุ่มอาจารย์ผู้จัดกิจกรรม ฝึกอบรม นักศึกษาแจ้งว่าจากการได้เห็นการทุ่มเท การให้ความรู้อย่างจริงจัง ห่วงดี เอื้ออาทร ห่วงใย กลุ่มพี่เลี้ยง นักวิชาการ นักศึกษาเห็นเช่นเดียวกับอาจารย์ที่รับรู้ได้ถึงความห่วงใยทุ่มเทในการทำงาน พร้อมที่จะให้คำปรึกษาช่วยเหลือในทุกด้าน รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีของการเป็นอาสาสมัครทำงานเพื่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน กลุ่มอาจารย์ที่ปรึกษา ที่คอยเยี่ยมนิเทศให้กำลังใจในการทำงาน เมื่อพบปัญหาจะช่วยแก้ปัญหาโดยเฉพาะการให้กำลังใจในการริเริ่มงานที่ยากและท้าทาย กลุ่มเพื่อนอาสาสมัคร เมื่อร่วมเดินเส้นทางเดียวกัน จะรู้สึกผูกพัน จะคอยช่วยเหลือคำจูงซึ่งกันและกันในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ หรืออื่นๆ นอกจากนี้กลุ่มบุคคลที่สำคัญที่สุดก็คือชาวบ้าน การได้รับการต้อนรับที่ดี การเห็นคุณค่าของคนนอกที่เข้า

ไปเรียนรู้ของชาวบ้าน ทำให้นักศึกษารู้สึกอบอุ่น เปรียบเสมือนเป็นบ้านแห่งที่สอง นักศึกษาจะผูกพันแม้จะเสร็จสิ้นโครงการแล้ว จะพยายามหาทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมไว้ในหมู่บ้านนั้นๆ ตลอดไปและปัจจัยท้ายสุด คือ เจ้าหน้าที่โครงการปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่องค์กร เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักศึกษารู้สึกผูกพันกับงานนั้นๆ เช่นกัน ถ้าเจ้าหน้าที่เหล่านั้นเป็นแบบอย่างที่ดีของคนทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคม

2. ปัจจัยในกระบวนการฝึกอบรม ที่สนับสนุนการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร คือ กิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนออกปฏิบัติงาน เป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสำนึกอาสาสมัคร ทั้งนี้เนื่องจากบางคนเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความไม่แน่ใจก็มี หรือบางคนมีใจมาเต็มร้อยพร้อมกับการคาดหวังที่จะได้เรียนรู้สูง หากกิจกรรมไม่ตอบสนอง อาจทำให้ความรู้สึกล้มเหลวตามความคาดหวังเกิดขึ้นได้

พื้นที่ในการปฏิบัติงาน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเกื้อหนุนจิตสำนึกเช่นกัน โครงการหรือองค์กรที่มีพื้นที่ที่เอื้ออำนวยให้นักศึกษาได้ช่วยแบ่งปันทุกข์สุข ทำประโยชน์ให้กับชุมชนหรือองค์กรนั้นๆ บัณฑิตอาสาสมัครจะรู้สึกมีคุณค่ามากกว่าโครงการหรือองค์กรที่ให้ประโยชน์แก่บัณฑิตอาสาสมัครที่เป็นแต่เพียงผู้รับ ซึ่งจะทำให้ความรู้สึกล้มเหลวของตนเองน้อยลงได้

การสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ช่วยเสริมสำนึกอาสาสมัครได้ เนื่องจากในช่วงเวลาของการสรุปบทเรียนไม่ว่าจะเป็นสารนิพนธ์หรือแม้แต่การจดบันทึกเรื่องราวของชุมชนหรือของงานในองค์กรนั้นๆ ที่นักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนร่วม เปรียบเสมือนการย้ำเตือนความรู้สึกที่ดีที่มีคุณค่าอยู่ตลอดเวลา

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัคร จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม จะสะท้อนปัจจัยนี้ค่อนข้างน้อย โดยส่วนใหญ่ นักศึกษามีความเห็นว่าขึ้นอยู่กับตัวนักศึกษาเองในเบื้องต้น กระบวนการจัดกิจกรรมมีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย อาทิ การเยี่ยมนิเทศงานของพี่เลี้ยงหรืออาจารย์ที่ปรึกษา ถ้าหากมีข้อขัดข้อง ไม่เป็นไปตามกระบวนการ ก็ทำให้กำลังใจลดน้อยลงได้บ้าง ซึ่งก็อาจเป็นบางคนเท่านั้น

สำหรับข้อเสนอแนะต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครนั้นพบว่า นักศึกษามีความเห็นว่ากิจกรรมในการพัฒนาจิตสำนึก จะต้องยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรม ไม่ควรมีกรอบเข้มตายตัว ควรจัดกิจกรรมในลักษณะไม่เป็นทางการให้หลากหลายกิจกรรม อาจจัดตามประเด็นร้อนของสังคม และควรจัดบ่อยขึ้น

สำหรับกิจกรรมที่เป็นทางการ ดังเช่นหลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัครนั้น เป็นหลักสูตรที่ดี เป็นหลักสูตรทางเลือกของสังคมไทย ควรดำรงไว้ แต่อาจปรับเปลี่ยนให้ทันสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันได้โดยการจัดให้ได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติงานตามองค์กรต่างๆที่เกิดขึ้นใหม่ๆตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป